

**PRIMELE CONTACTE ALE HATMANULUI UCRAINEI, I. MAZEPA,
CU MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI EVOLUȚIA LOR
PÂNĂ ÎN ANUL 1708**

Teofil RENDIUK

Premisele politice, militare, culturale și spirituale care au favorizat stabilirea și dezvoltarea relațiilor dintre noul hatman al Ucrainei, I. Mazepa, ales în 1687, și contemporanii săi de la sud-vest, domnitorii Moldovei și ai Valahiei, au fost, în primul rând, viziunea proprie a liderului ucrainean a unei eventuale alianțe cu aceste două țări ortodoxe de la Dunăre. Încă în vremea aceea, când Mazepa era pisar general al hatmanului Ucrainei de pe malul drept al Niprului, Petro Doroșenko, și numit în calitate de ambasador în fața consiliului lărgit al Sicei Zaporojene, el a numit pentru prima dată Moldova și Valahia ca posibili aliați ai Ucrainei.

Un rol pozitiv în acest plan l-a avut bogata moștenire anterioară, respectiv alianța politico-militară și legăturile de rudenie dintre Bogdan Hmelnițki și domnitorul Moldovei, Vasile Lupu, interesele geopolitice similare ale celor trei entități statale – Ucraina, Moldova și Valahia, activitatea de binefacere a mitropolitului Kievului, Petru Movilă, originar din Moldova, îndreptată spre consolidarea relațiilor tradiționale de prietenie dintre aceste entități, credința ortodoxă comună spațiului ucraineano-moldo-valah etc. Tocmai pe acest fond al unității spirituale și culturale au debutat primele legături ale hatmanului I. Mazepa cu Valahia. Astfel, cărțile-unicat tipărite la Pecerska Lavra din Kiev, și anume *Ceaslovul*, în 1682, și *Viețile sfinților*, în 1689, ajung, la indicația lui I. Mazepa, mai întâi la Iași, iar apoi și la București, ceea ce, în condițiile desfășurării serviciului religios din Moldova și Valahia în limba veche slavo-ucraineană, a avut o importanță cultural-spirituală colosală. S-au păstrat până în zilele noastre însemnările scrise de mâna mitropolitului Valahiei pe exemplarul cărții *Viețile sfinților*, aflat în folosință proprie: „Teodosie, mitropolit, anul 7209 (1701 – n.n. T.R.), iulie 1. Această carte sfântă cu denumirea *Viețile sfinților*, dăruită Sfintei Mitropolii a Țării Românești din București de către onoratul și binefăcătorul nostru domn, hatmanul Ucrainei, Ivan Mazepa, spre veșnica lui pomenire a fost adusă în zilele smereniei noastre mitropolitului Țării Românești, Teodosie, care poruncește cu mare afurisenie și

cumplită mânie ca nimeni să nu îndrăznească să o înstrăineze din această sfântă Mitropolie. Iulie 1, 7209¹.

Nu este exclus ca, tot la indicația lui I. Mazepa, să fi fost trimiși în Valahia specialiști ucraineni în meseria de tipograf și gravor care să organizeze activitatea de tipărire a cărților nu numai la București, ci și în alte centre culturale din Valahia. Potrivit istoricilor români, în 1697, de exemplu, cărturarul Antim Ivireanul, venit din Ucraina, s-a mutat, după o perioadă de activitate la tipografia domnitorului Moldovei de la Iași, în capitala Valahiei, iar apoi la mănăstirea Snagov, unde a retipărit în limba veche ucraineană cunoscuta lucrare a lui Meletie Smotrițki, *Gramatica slavă*, apărută în 1619. Antim Ivireanul scrie și introducerea la această carte, fapt ce arată că el cunoștea la perfecție limba în care erau tipărite în Ucraina din acele timpuri atât cărțile cu caracter religios, cât și cele cu caracter laic.

Merită remarcat, în acest context, faptul că ascensiunea fostului tipograf în ierarhia bisericească, și anume alegerea sa, în 1705, ca episcop al Râmnicului (Valahia), iar, la începutul anului 1708, ca mitropolit al acestei țări de la Dunăre, i-au oferit mai multe posibilități de a reînnoa legăturile cu Ucraina, unde I. Mazepa era în plină putere și cu care domnitorul Valahiei, C. Brâncoveanu, întreținea contacte strânse.

Este cunoscut, de asemenea, faptul că, în anii 1699 și 1704, colegul și prietenul lui A. Ivireanul, Ivan Bakov, ucrainean de origine, a ilustrat, sub numele de Ioanichie, cărțile tipărite în limba română la Buzău, oraș situat la o distanță de o sută de kilometri nord-est de București. Între lucrările de gravură ale acestuia merită evidențiate ilustrațiile la *Molitvelnicul* din 1699 și la *Triodul* din 1700, în paginile cărora se observă motive de decor tipic ucrainene. Nu întâmplător, cercetătorii istoriei activității tipografice din România acordă un rol important unor personalități deosebite în plan cultural și spiritual care au legătură cu Ucraina, și anume lui A. Ivireanul și I. Bakov, precum și lui Timofie Bakov (nu este exclus să fie vorba de Bykov, deoarece litera *â* în română se citește ca *y*), în stabilirea și dezvoltarea cu succes a legăturilor cu centrele ucrainene de cultură, indiferent unde au lucrat aceștia – la București, Iași, Snagov, Buzău, Târgoviște, Râmnic etc.

Pe de altă parte, despre contactele hatmanului Ucrainei, I. Mazepa, cu fețele bisericești moldave vorbește nu numai faptul că din Kiev se trimiteau în mod regulat cărți sfinte și că acesta susținea activitatea editorială din capitala Moldovei, Iași, ci și un fapt mai puțin cunoscut. La 13 decembrie 1693, ieromonahul Adrian îi trimite lui I. Mazepa o scrisoare referitoare la moartea mitropolitului Moldovei, Dosoftei, un adept fervent al dezvoltării legăturilor cu Ucraina, în care îi relatează despre faptele „părintelui mitropolit, despre fericita lui amintire în Polonia (citește: Ucraina de Vest, care intra atunci în componența Poloniei – n.n. T.R.) și despre marea pierdere și mâhnire².

¹ N. Cazacu, *Aspecte din legăturile culturale ruso-române în secolul al XVII-lea*, „Glasul Bisericii”, 1963, Anul XXII, nr.7-8, p.756-757.

² N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol.II, București, 1942, p.124-125. Cf. și *Очерки истории Киево-Печерской Лавры и заповедника*, Киев, 1992, p.81, 83.

Trebuie subliniat faptul că bogata activitate a lui I. Mazepa pe tărâm spiritual și cultural, atât în Ucraina, cât și în afara ei, a găsit o deosebită susținere din partea domnitorilor moldoveni și valahi care, la sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea, nutreau planuri secrete de creare a unui larg front antiotoman, la baza căruia trebuia să stea alianța politică a țărilor ortodoxe: Valahia, Moldova, Ucraina și chiar Rusia. Un exemplu grăitor în acest sens îl constituie următorul fapt istoric autentic: „Șerban Cantacuzino (domnitorul Valahiei – n.n. T.R.), împreună cu mitropolitul Valahiei, Teodosie, și cu fostul patriarh ecumenic Dionisie, l-au trimis, în două rânduri, la Moscova pe starețul Mănăstirii Sfântul Pavel de pe muntele Athos, Isaia, pentru a-i cere lui Petru I și hatmanului Mazepa ajutor împotriva turcilor”¹. Drumul lui Isaia la Moscova, în a doua jumătate a anului 1688, s-a făcut, fără îndoială, prin Baturyn, unde trimisul Patriarhului s-a întâlnit cu I. Mazepa cu mult înainte de întvederea cu persoanele oficiale din capitala rusă, sfâșiată, în acele vremuri, de lupte politice aprige dintre adepții cneaghinei Sofia și cei ai viitorului împărat Petru I. Vorbind despre această călătorie, renumitul cercetător al personalității lui I. Mazepa, cunoscutul istoric al secolului al XIX-lea, Nikolai Kostomarov, afirma că Isaia „a adus un hrisov și de la domnitorul Șerban. Acesta cerea primirea tuturor creștinilor sub oblăduirea țarului, dădea asigurări că el însuși, ca și vecinul său, domnitorul moldav, vor să se supună tronului moscovit în numele aceleiași credințe și că vor trimite imediat un ajutor de 70.000 de ostași. Același arhimandrit ducea un hrisov și din partea Patriarhului sârb Arsenie. Acesta transmitea un mesaj identic, dar avertiza să nu se cadă la învoială cu creștinii din vest”².

În acest context, merită evidențiat rolul de principal sfetnic al Moscovei al hatmanului Ucrainei, care în acea vreme era neîncrezătoare în forțele sale în problema ridicată de Patriarhul ecumenic Dionisie, de capii bisericilor ortodoxe din Orientul Apropiat și din Balcani, precum și de domnii Valahiei și Moldovei privind eliberarea teritoriilor menționate de sub jugul turcesc. „Hrisoavele aduse de Isaia – continuă N. Kostomarov – sunt transcrise și trimise lui Mazepa pentru ca să le judece și el. În hrisovul trimis la Moscova, Mazepa atrage atenția, la fel ca și Patriarhul sârb, asupra faptului că vestul abia așteaptă momentul să lichideze ortodoxia estică de la Țarigrad și în ținuturile supuse acestuia și s-o înlocuiască cu catolicismul”³.

Merită subliniată și deosebita încredere de care se bucura I. Mazepa la Moscova. Aceasta i-a încredințat hatmanului Ucrainei misiunea de a-i aduce la cunoștință domnitorului Valahiei, Constantin Brâncoveanu, un adept și mai fervent al alianței cu Ucraina și Rusia pravoslavnice, urcat pe tron în octombrie 1688, date cu caracter politico-militar de o confidențialitate deosebită, privind acordul Rusiei, ca și al Ucrainei, de a susține apelul popoarelor creștine din Balcani la eliberarea de sub dominația otomană. Din acest moment, între I. Mazepa și C. Brâncoveanu s-au stabilit legături

¹ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p.291.

² *Историчні монографії Миколи Костомарова*, X, *Мазепа*, I, Lvov, 1895, p.14.

³ *Idem*.

politice, diplomatice, militare, culturale și spirituale care s-au menținut în următorii 20 de ani. „Din ordinul țarului, scrie N. Kostomarov, hatmanul l-a înștiințat pe domnitorul valah că, în conformitate cu acordul încheiat între țari (în Rusia acelor vremuri domneau oficial frații Ivan și Piotr Alekseevici, împreună cu regenta Sofia, sora lor – n.n. T.R.) și regele Poloniei, armatele celor două state vor începe, la sfârșitul primăverii (1689 – n.n. T.R.) campania de eliberare a tuturor creștinilor din robia musulmană”¹.

În condițiile date, hatmanul Ucrainei s-a trezit în centrul pregătirii viitoarelor acțiuni militare de anvergură, situație ce i-a oferit o deosebită satisfacție. Astfel, la 28 septembrie (1688 – n.n. T.R.) Mazepa dă de știre că, auzind despre campanie ucrainenii tare s-au bucurat și că „nimeni nu va da dovadă de lenevie”. N. Kostomarov precizează că hatmanul sfătuia ca această campanie să înceapă imediat, la sfârșitul primăverii, pentru ca dușmanul să nu dea foc ierbii uscate din stepă, producând un incendiu incomod pentru oaste, și că toamna vor trebui ei înșiși să ardă iarba din stepă; atunci va începe să crească repede iarba tânără și oastea va merge pe această iarbă și această oaste va fi mai sănătoasă pentru că atunci încă nu se va simți arșița verii și aerul pestilențial adus îndeobște prin expedițiile lor de cazacii zaporozieni din Crimeea. Iar musulmanii vor duce lipsă de hrană pentru cai, și atunci va fi ușor să-i învingi. Acesta era sfatul dat de hatman și, dacă el ar fi fost ascultat, poate că și campania ar fi reușit². Trebuie menționat faptul că profunda cunoaștere a specificului stepei din sudul Ucrainei a fost extrem de folositoare în timpul deplasării forțate a lui I. Mazepa și regelui Suediei Carol al XII-lea de la Poltava la Bender, în vara anului 1709.

Suprapunerea în timp a unor evenimente istorice favorabile a făcut ca trimisul de taină al domnitorului Valahiei, Isaia, să ajungă din nou la Moscova, într-o împrejurare politică unică: aici (septembrie 1689) se afla și I. Mazepa, pentru a-i demonstra credința noului țar Petru I, care a pus capăt domniei Sofiei și a pretendentului la putere V. Golițan³. Având în vedere planurile sale politice externe pe termen lung pe direcția sud și sud-vest, noul împărat avea mare nevoie de aliați precum hatmanul Ucrainei și domnitorul Valahiei, care au reușit să câștige totală încredere a țarului.

În ceea ce îl privește pe I. Mazepa, N. Kostomarov scria, între altele: „Tânărul țar l-a îndrăgit și din acea vreme l-a considerat un slujitor supus”. Nu întâmplător, ambele personalități – I. Mazepa (pentru susținerea militară efectivă a țarului la sfârșitul secolului al XVII-lea în expedițiile împotriva turcilor) și C. Brâncoveanu (pentru ajutorul dat la reușita tratatelor de pace ruso-turce de la începutul secolului al XVIII-lea) au devenit, în 1700, cavaleri ai Ordinului „Sfântul Andrei cel Dintâi chemat”⁴ – cea mai înaltă distincție instituită chiar în acel an de Petru I. Mazepa a fost a doua persoană după cancelarul rus G. Golovkin care a primit această distincție, iar imediat după el a

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, p.15.

³ *Ibidem*, p.18. N. Kostomarov, *Иван Мазепа*, în *Иван Мазепа. Художньо-документальна книжка*, Kiev, 1992, p.13.

⁴ D. Râpă-Buicliu, *Informații istorice privind personalitatea, sfârșitul și locurile de înhumare ale marelui hatman ucrainean*, „Dominus”, 2003, februarie, p.8.

urmat Constantin Brâncoveanu. Nu este întâmplător nici faptul că diplomatul francez J. Baluse, vizitându-l, în drum spre Moscova, pe hatman, a văzut în sala oficială a cetății din Baturyn a lui I. Mazepa alături de portretele țarului, sultanului, regilor Franței și Poloniei, și figurile altor domnitori¹, între care posibil să fi fost și cel al lui C. Brâncoveanu.

Dar I. Mazepa nu a exclus, după cum se știe, nici posibilitatea formării unei ample coaliții antiruse cuprinzând Suedia, Polonia și Turcia, în care Valahia și Moldova, țări vasale Istanbulului, aveau să joace un rol important. În acest context, nu putem să nu acceptăm opinia lui V. Marocikin, unul dintre primii cercetători ucraineni ai rolului și locului lui I. Mazepa în istoria Ucrainei, care, încă la începutul independenței noastre, într-un articol publicat în revista „Ucraina“ (nr. 6 din 1990), scria fără echivoc: „Hatmanul Ucrainei visa la eliberarea țării sale de sub despotismul țarist și își căuta aliați în acest sens“. În cazul de față este, probabil, vorba nu numai de regele Suediei, Carol al XII-lea, ci și de alți posibili aliați.

Pe de altă parte, probabil, din aceleași considerente, I. Mazepa „întreținea relații diplomatice secrete cu domnitorul Constantin Brâncoveanu“². Întrucât partea ucraineană nu dispune, în prezent, de suficiente argumente în acest sens, știut fiind faptul că tot ce era legat de numele lui I. Mazepa fie s-a distrus fără milă timp de trei sute de ani, fie a ajuns la Istanbul sau în alte capitale europene, de interes sunt datele care s-au păstrat în legătură cu activitatea cancelariei lui Brâncoveanu și cu metodele de purtare a corespondenței de către domnitor. După cum afirmă secretarul său personal, italianul Anton Maria Del Chiaro, domnitorul Valahiei „era punctual și priceput nu numai în toate treburile interne, ci și în cele externe, întreținând o corespondență activă cu ajutorul unor dieci bine plătiți care cunoșteau limbile italiană, latină, germană, polonă, greacă, turcă, precum și al pisarilor de limbă rusă, maghiară și slavă-rusă” (citește veche ucraineană).

În vederea intensificării legăturilor cu Ucraina vecină, dar și cu îndepărtata Rusie, Brâncoveanu a înființat pe lângă palatul domnesc din București o școală slavă specială pentru care, cu timpul, a construit un spațiu special aferent bisericii Sf. Sava. Este semnificativ și faptul că pe lângă cancelaria domnească exista un pisar special pentru limba ucraineană veche, pe nume Teodor Corbea (1670-1725), care a învățat carte la Kiev și tot aici și-a petrecut ultimii ani din viață, tipărind *Psaltirea* în versuri, ceea ce arată că între Constantin Brâncoveanu și I. Mazepa exista o corespondență intensă. Este interesant că fratele lui Teodor Corbea, Davyd, cunoștea limba ucraineană atât de bine, încât în dese sale călătorii pe teritoriul Ucrainei, pentru a asigura transportul corespondenței între București și Baturyn, se folosea de documente emise pe numele negustorului ucrainean Ivan Davyd. După moartea sa, la 11 august 1707, Davyd a fost înmormântat la Pecerska Lavra, ca o recunoaștere a meritelor sale față de Ucraina

¹ Лист Жана Балюза про Мазепу, în Иван Мазепа. Художньо-документальна книжка, p.77.

² Râpă-Buicliu, *op.cit.*

acelor vremuri¹. Un argument în plus în favoarea tezei privind confidențialitatea legăturilor reciproce îl poate constitui și faptul că atât hatmanul Ucrainei, cât și domnitorul Valahiei utilizau, la nevoie, texte confidențiale codate printr-o combinație de cifre. I. Mazepa purta în permanentă asupra sa acest cod cifrat, închis într-un medalion, împreună cu o cruce. Dintre cei din cancelaria hatmanului cifrul mai era cunoscut doar de pisarul general P. Orlyk², iar din cancelaria lui C. Brâncoveanu – de grecul levantin din Kios Nicola de Porta și de grecul Spiridon³.

În afară de aceasta, bucurându-se de deplina încredere a țarului rus, Petru I, Mazepa a jucat, până în octombrie 1708, adică până în ultima zi înainte de a trece de partea regelui Suediei, Carol al II-lea, rolul de intermediar în transmiterea corespondenței între C. Brâncoveanu și Petru I. Pentru realizarea acestei misiuni, el utiliza cu succes infrastructura rămasă încă de la Bogdan Hmelnițki: în vederea simplificării schimbului de informații între cazaci și aliații lor moldoveni, la 21 august 1654, pisarul hatmanului, I. Vyhovskiy, împreună cu starostele orașului Soroca (Moldova), S. Lupu, au înființat un serviciu poștal permanent pe ambele maluri ale Nistrului⁴. Astfel, la sfârșitul lunii august 1704, domnitorul Moldovei, Mihai Racoviță, îi scria lui Mazepa că, „folosindu-se de războiul dintre țar și regele Suediei (este vorba de Războiul Nordului din 1700-1721 – n.n. T.R.) turcii au intenția să se unească cu suedezii și azi-mâine tătarii se vor năpusti asupra Ucrainei”⁵. Mai târziu, acest serviciu poștal a început să fie folosit de Mazepa, prin utilizarea eficientă a podului plutitor peste Nistru în dreptul fortărețelor Soroca și Bender, pentru a întreține contacte nu numai cu Iașiul, ci și cu Bucureștiul. Aceste legături continuau să se realizeze prin trecerea peste Dunăre în zona Galați. Pe această cale se întrețineau numeroase contacte între hatmanul Ucrainei, un credincios convins, și patriarhii din Orientul Apropiat, mai ales cu Biserica Sfântului Mormânt din Ierusalim, unde I. Mazepa dorea să fie înmormântat.

Merită evidențiat în mod special faptul că pentru C. Brâncoveanu, înainte de a fi numit domn al Valahiei, Ucraina nu era o *terra incognita*. Încă la sfârșitul verii anului 1678, după ce armatele otomane au ocupat, la 21 august, Cihyrnul, domnitorul de atunci al Valahiei, Gheorghe Duca, l-a luat cu el în Ucraina pe tânărul Brâncoveanu⁶.

¹ P. Cernovodeanu, *În vârtoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu (1688-1714)*, București, SILEX, 1997, p.16-17; Gh. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse (Din cele mai vechi timpuri până la mijlocul secolului al XIX -lea)*, București, 1962, p.118, 119, 121, 123.

² *Историчні монографії Миколи Костомарова, X. Мазепа*, p.153-155; O. Subtel'nii, *Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст.*, Kiev, 1994, p.58; *Idem, Лист Пилипа Орлика до Стефана Яворського. 12 червня 1721 р.*, p.160-162.

³ *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в.*, Том III, 1673-1711 гг., Moscova, 1970, p.200-201.

⁴ I. Nistor, *Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina în secolul al XVII-lea*, Academia Română. Memorii. Secția istorie. Seria III. Tom XIII, p.191, 205.

⁵ *Историчні монографії Миколи Костомарова, X*, p.124.

⁶ Cernovodeanu, *op.cit.*, p.6.

Aceasta a avut o influență pozitivă asupra deciziilor sale de mai târziu privind stabilirea unor relații solide cu Mazepa. Printre factorii politici externi care au contribuit în mod decisiv la aceste relații s-a numărat declinul treptat, dar ireversibil, al puterii politico-militare a Imperiului Otoman. Un indiciu convingător al acestui declin l-a constituit înfrângerea turcilor la Hotin, în 1621, și asediul neizbutit al Vienei din 1683, evenimente de importanță istorică uriașă pentru soarta Europei. În aceste evenimente un rol esențial îl va juca forța militară a cazacilor ucraineni, care alimenta orientarea noii generații de lideri est-europeni iubitori de libertate din care făceau parte atât I. Mazepa, cât și C. Brâncoveanu, spre acțiuni și planuri antiotomane. În mai puțin de un an, înainte de alegerea lui Mazepa ca hatman al Ucrainei, Rusia (24 iunie 1686), din care făcea parte și Ucraina de pe malul stâng al Niprului, s-a afiliat la Liga Sfântă – alianță dintre Imperiul Habsburgic, Rzeczpospolita și Republica de la Veneția, formată în 1684 și îndreptată împotriva Turciei. Din partea Valahiei, convorbirile legate de o eventuală aderare la Ligă le-a purtat C. Brâncoveanu însuși, în cursul anilor 1687-1688, până la alegerea sa, la 29 octombrie 1688, ca domnitor al acestei țări.

Nu trebuie uitată nici influența pozitivă a lui C. Brâncoveanu asupra liniei politice a protejatului său, tânărul domn al Moldovei, C. Duca, influență ce a făcut ca, la mijlocul anilor '90 ai secolului al XVII-lea, acesta să aibă o atitudine favorabilă intereselor politice externe ale hatmanului I. Mazepa pe direcția sud-vestică. Pe de altă parte, toate acestea aveau, al rândul lor, o influență pozitivă asupra receptării de către Mazepa a tot ce era legat de factorul moldo-valah al politicii sale. Astfel, la începutul hătmăniei sale, Mazepa l-a sprijinit pe polcovnicul moldovean Dumitrașcu-Raicea din Pereiaslav, atribuindu-i, printr-un universal, dreptul de stăpânire asupra satului Berezan și tratând cu toleranță faptul că acesta din urmă, „moldovean fiind, și-a numit sotnici dintre conaționalii săi”¹.

Este știut și faptul că unul dintre cei mai importanți adepți ai lui I. Mazepa a fost comandantul din Myrhorod, de origine moldavă, Danylo Apostol, care l-a însoțit pe hatman, în timpul loviturii de stat a lui Petru I, la Moscova, iar mai târziu – în 1708, a trecut împreună cu liderul ucrainean de partea regelui Carol al XII-lea. Toleranța față de vecinii moldoveni, colaborarea cu aceștia este, practic, o caracteristică a întregii perioade de douăzeci și doi de ani de hătmănie a lui I. Mazepa. De exemplu, după ce, în 1703, a unit întreaga Ucraină de pe malul drept al Niprului, înlăturându-l de la domnie pe S. Palii, hatmanul nu s-a opus ca polcurile din Brațlav și Mohyliv să fie comandate de moldovenii „Ivan Grigoraș, numit și Ivanenko, și Savva Voloșyn” – potrivit lui N. Kostomarov. Ei făceau parte, asemenea polcovnicului Șpak, dintre liderii țăranilor răsculați în timpul campaniei lui Samus, 1702, iar după înăbușirea mișcării „au trecut Nistrul și au apărut iarăși în Ucraina”. La scurtă vreme, „Ivanenko a luat în posesie

¹ *Историчні монографії Миколи Костомарова*, X, p.12.

Vinnyțea și Brațlavul“ și, după intrarea în slujba țarului, a obținut titlul de polcovnic al Dubăsarului¹.

Cu toate acestea, în ce privește cercetarea corespondenței diplomatice confidentiale directe dintre Mazepa și Brâncoveanu, în ciuda similitudinii de interese și a multor asemănări privind soarta personală, cercetătorii întâmpină dificultăți legate mai ales de faptul că, potrivit unor cercetători români, „succesorul lui Mazepa, Pylyp Orlyk, în dorința de a obține simpatia turcilor, predă (în 1711 – n.n. T.R.) corespondența dintre Constantin Brâncoveanu și I. Mazepa sultanului Constantinopolului². Despre bunăvoința temporară a lui P. Orlyk față de Poarta Otomană, manifestată, desigur, în numele idealurilor de independență a Ucrainei, stă mărturie dispoziția personală dată solilor cazaci înainte de plecarea lor la Istanbul, în 1711, unde se menționează între altele: „În același timp, atamanul și solii extraordinari trebuie să ceară cu plecaciune, în numele Slăvitului Hatman, a întregii Armate și a întregii Ucraine, bunăvoință și îndurare...”³

În privința rolului de intermediar al hatmanului ucrainean în asigurarea legăturilor prin corespondență între domnitorii Moldovei și Valahiei, și țarul rus, atât sursele românești, cât și cele ucrainene sunt mai bogate în informații. S-au păstrat, de exemplu, zeci de scrisori ale domnitorului C. Brâncoveanu către Petru I și către alte persoane oficiale ruse în care se precizează nu de puține ori că o corespondență sau alta este trimisă la Moscova prin intermediul hatmanului I. Mazepa sau că este primită de la acesta și transmisă la Istanbul. Din cel puțin 282 de scrisori cu caracter politico-diplomatic trimise de C. Brâncoveanu în afara Valahiei, o bună parte a fost destinată lui I. Mazepa personal sau a trecut, în drum spre Moscova, prin mâinile acestuia⁴. De aceea suntem de acord cu afirmația lui P. Cernovodeanu, cercetător român care s-a ocupat de problema activității diplomatice a lui C. Brâncoveanu, că acesta din urmă a întreținut, în mod confidențial, „un schimb fructuos de scrisori prin care transmitea... și unele informații cu caracter politic și militar care se refereau la turci”⁵.

Colaborarea eficientă a lui I. Mazepa cu Constantin Brâncoveanu și, în paralel, cu întreaga pleiadă de domnitori moldoveni contemporani cu ilustrul hatman ucrainean (din păcate, acești domnitori se schimbau foarte des, în timp ce I. Mazepa și C. Brâncoveanu, spre cinstea și faima lor, au rămas lideri ai propriilor popoare timp de peste douăzeci de ani) pe plan cultural și spiritual a avut rezultate pozitive pentru conlucrarea lor în cadrul unei virtuale alianțe pur ortodoxe ucraineano-moldo-valahoruse orientate în mod tradițional împotriva Porții Otomane ca și împotriva intențiilor acaparatoare ale Rzeczpospolitei și Imperiului Austriac față de țările de la Dunăre. În aceste condiții, imensul potențial uman, economic, politic, militar și spiritual al

¹ *Останні часи козаччини на Правобережжі*, în *Історичні монографії Миколи Костомарова*, XI, *Мазепа*, II, Lvov, 1896, p.260-261.

² P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Române*, București, 1930, p.143-144.

³ Subtel'ni, *op.cit.*, p.191.

⁴ Cernovodeanu, *op.cit.*, p.17.

⁵ *Idem*, p.19.

Ucrainei, cu centrul ei religios unic – Pecerska Lavra din Kiev, oferea speranțe popoarelor balcanice în ceea ce privește realizarea aspirațiilor lor de eliberare de sub jugul turcesc. Interesele creștinilor ortodocși din Balcani și din Orientul Apropiat s-au bucurat de un sprijin material și financiar substanțial și constant din partea hatmanului Ucrainei, I. Mazepa, care în multe situații acționa împreună sau cu sprijinul Moldovei și al Valahiei, în afara granițelor cărora începea spațiul de confruntări aprige între lumea creștină și cea musulmană.

Activitatea politică și corespondența diplomatică atât ale hatmanului ucrainean, cât și ale domnitorilor moldoveni și valahi aveau în vedere și formarea unei eventuale alianțe politico-militare a țărilor ortodoxe – Valahia, Moldova, Rusia și, evident, Ucraina, menționată mai sus, precum și urmărirea poziției Imperiului Otoman și a tătarilor din Crimeea față de Ucraina.

Ca politician de talie europeană și mecena la scară ortodoxă generală, I. Mazepa cunoștea bine nu numai problemele țărilor de la Dunăre, ci și problemele Europei în ansamblu. Astfel, diplomatul francez amintit mai sus, Jean Baluse, îndeplinind, la sfârșitul anului 1704, misiunea de om de legătură al lui Petru I, a ajuns la reședința din Baturyn a hatmanului Ucrainei pentru a-i preda corespondența și, după întâlnirea personală cu acesta, a trimis o scrisoare la Paris, în care se exprima astfel despre hatman: „Are o mare experiență în politică și, spre deosebire de moscoviți, urmărește și știe ce se întâmplă în țările străine”¹. Ca atare, nu i-a fost greu să înceapă o corespondență intensă, inclusiv cifrată, cu contemporanii săi din capitalele Moldovei – Iași și Valahiei – București. Astfel, în scrisoarea lui I. Mazepa, expediată din Baturyn, la 20 octombrie 1693, lui Petru I, aflăm că el a trimis deja o scrisoare specială domnitorilor muntean și moldovean, profitând de faptul că „domnitorul moldovean i-a răspuns de câteva ori că e de acord ca negustorii greci să meargă cu mărfurile lor din aceste ținuturi maloruse pe vechiul drum direct spre Iași, având speranța deplinei lor siguranțe”². Prin intermediul negustorului Sava Oleferov din Nijyn, „având în vedere că comandantii polonezi care se află la Nemyriv și Soroca și urmăresc tot ce se întâmplă – menționa Mazepa – nu se poate trimite și scrie în mod fățiș acelor domnitori”, hatmanul ucrainean a luat mai întâi legătura cu domnul de atunci al Moldovei, Constantin Cantemir, iar apoi și cu cel al Valahiei, C. Brâncoveanu, cu care a legat o lungă corespondență secretă.

Aflată pe traiectoria comunicării diplomatice și cultural-spirituale active a Ucrainei cu Europa de Sud-Vest și cu Orientul Apropiat, chiar dacă era strict controlată de Turcia, Moldova nu putea rămâne în afara acestui proces. Astfel, solul de origine ucraineană al domnului moldovean, Ivan Bilevyci, în drumul său spre Moscova și înapoi, efectuat în noiembrie 1690 și martie 1691, a discutat în detaliu cu hatmanul Ucrainei căile posibile de rezistență împotriva presiunii turco-tătare³. Pe de altă parte, în

¹ Лист Жана Балюза про Мазепу, în Иван Мазепа. Художньо-документальна книжка, p.77.

² Донесення І. Мазепи царю про становище в порубіжних з Україною державах. Батурин, 20 жовтня 1693 року, în Иван Мазепа. Художньо-документальна книжка, p.122-123.

³ Bezviconi, *op.cit.*, p.122.

scrisoarea de mai sus a lui Mazepa se preciza că „domnitorul moldav l-a trimis pe curierul menționat (Sava Oleferov – n.n.T.R.) la mine și mi-a transmis prin el o seamă de cuvinte scrise cifrat, din care am înțeles că el, domnitorul, dorește să corespundeze cu mine, dar nu prin simple scrisori, ci folosind cifrul”¹. Trebuie subliniat faptul că corespondența secretă a domnitorilor moldovean și valah era, de regulă, însoțită de informații prețioase transmise prin curieri de încredere privind acțiunile militare ale Imperiului Otoman și planurile tătarilor din Crimeea subordonați Porții. Aceste informații erau extrem de importante pentru I. Mazepa în calitatea sa de hatman al Ucrainei, a cărei soartă depindea în mare măsură de intențiile politico-militare ale Turciei. Un exemplu ilustrativ în acest sens îl poate constitui scrisoarea lui I. Mazepa adresată din Baturyn, la 26 noiembrie 1696, lui Petru I, în care se relatează pe larg despre întoarcerea din Iași a curierilor personali care au povestit că „domnitorul moldav este în posesia unor informații potrivit cărora hanul din Crimeea a dat ordin tuturor hoardelor din Crimeea și Bilhorod (dislocate în jurul actualului oraș Bilhorod-Dnistrovsk – n.n. T.R.) să se pregătească pentru campania militară din această iarnă împotriva statului ocrotit de Dumnezeu, Malorusia”².

Folosirea intensă de către I. Mazepa a curierilor moldoveni, bulgari și sârbi, care intrau mai puțin în câmpul de suspiciune al agenților ruși, a durat o bună perioadă de timp. Astfel, curierul moldovean asigura corespondența secretă a hatmanului Ucrainei cu cneaghina Hanna Dolska – prima soție a cneazului M. Vyșnevețkyi, mătușă a regelui Poloniei, Stanislaw Leszczyński. La rândul său, acesta asigura legătura cu regele, înainte de acțiunea armată istorică a lui I. Mazepa, în toamna anului 1708, ceea ce avea o mare importanță pentru hatman. În scrisoarea cifrată pe care I. Mazepa a primit-o de la cneaghina Hanna Dolska la Kiev, la 16 septembrie 1707, era introdus și un răvaș de la S. Leszczyński, în care regele promitea „să-i primească părintește pe cazaci și să le satisfacă dorințele”: „Cneaghina Dolska mi-a trimis această scrisoare printr-un moldovean, ascunzând-o în șapca solului” – în felul acesta îl informa hatmanul, noapte târzie de toamnă, pe pisarul său general, P. Orlyk, despre corespondența primită din Polonia în care S. Leszczyński își prezenta propunerile privind posibilele viitoare relații politice reciproce, îndreptate împotriva Rusiei³. Aceste tratative s-au finalizat la începutul anului 1708, prin încheierea unui acord formal între hatmanul I. Mazepa și regele S. Leszczyński.

Evident, acest joc periculos putea avea consecințe imprevizibile pentru Mazepa, lucru demonstrat de întâmplarea petrecută în 1708 (adică înainte de trecerea hatmanului Ucrainei de partea lui Carol al XII-lea și a lui S. Leszczyński) și de care sunt legate, într-o oarecare măsură, evenimentele ce aveau loc în Moldova. Ea a fost amplu descrisă de N. Kostomarov: „A venit din nou un informator – scrie el – care a adus dovezi despre intenția lui Mazepa de a-l trăda pe țar: este vorba de călărețul abia creștinat Miron, care

¹ Донесення І. Мазепи царю про стосунки з Молдавією, р.122, 123.

² *Idem.*

³ *Історичні монографії Миколи Костомарова*, X, p.153.

s-a eliberat din robie turcească. Sosind la Kiev, el a dat de știre cui trebuia că s-a întâlnit la Iași cu un localnic pe nume Vasyl Drozdenko; acest Drozdenko era fiul fostului polcovnic din Brașlav, Drozd, cel mai aprig adversar al lui Doroșenko, pe care, luându-l ostatic, a ordonat să fie împușcat. Drozdenko i-a spus lui Miron: «Anul trecut, am fost în Polonia în preajma regelui Stanislav exact în momentul în care a venit la el un sol musulman. Tot în acest timp a mai sosit la rege și un călugăr cu o scrisoare de la hatmanul Mazepa. Scrisoarea a fost citită în fața solului musulman; în scrisoare se promitea că oastea căzăcească, împreună cu cea poloneză și cu tătarii din Crimeea, va lupta împotriva oastei țarului. Informatorul a fost trimis din Kiev la departamentul soliilor» (adică la Moscova – n.n. T.R.). Miron a spus acolo că Drozdenko i-a ordonat să aducă acest lucru la cunoștința țarului, în numele credinței ortodoxe comune și al faptului că tatăl său a fost polcovnic la Brașlav în timpul statului moscovit. Acest denunț nu a fost crezut la Moscova, iar țarul îl consola pe hatman printr-un hrisov binevoitor. Guvernul a tratat astfel denunțul pentru că nu l-a crezut, cunoscând precedentul denunț împotriva lui Mazepa; după cum se vede, însă, informația lui Drozd era adevărată și se referea la trimiterea ex-archiereului bulgar sau sârb la Stanislav¹.

Caracteristic este și faptul că relațiile dintre I. Mazepa și domnitorii Moldovei vecine s-au dovedit a fi întemeiate pe o încredere atât de mare, încât aceștia din urmă, din cauza deselor schimbări forțate la indicația sultanului turc, solicitau azil politic în Ucraina, pentru ei, pentru oamenii lor de încredere sau din familie. Astfel, în toamna anului 1696, la Baturyn s-a întors de la Iași nu numai curierul personal al hatmanului pe direcția moldo-valahă Petro Voloșyn, ci și „o persoană importantă de acolo, pe nume Ivan Drahynyci, care, anterior, a fost, timp de câțiva ani, guvernator numit de domnitorul Duca (Constantin Duca, 1693-1695 – n.n. T.R.) al orașului Nemyriv, de cealaltă parte a Nistrului, deoarece, la acea vreme, Duca domnea peste acest teritoriu primit de la sultanul turc”², cum scria însuși Mazepa. În aceeași scrisoare, hatmanul ucrainean îi comunica țarului că „Ivan Drahynyci va rămâne pe lângă noi la Baturyn, pentru că el vrea să trăiască aici, în Malorusia, aducându-și din Moldova soția și copiii... Mai avem aici un bărbat, care a venit o dată cu ei, adică cu Petro Voloșyn și cu Ivan Drahynyci, de origine malorusă, care are acolo, la Iași, soție și copii și pe care domnitorul moldovean l-a trimis în mod special cu ei, poruncind ca el să predea o scrisoare cifrată cum că el, domnitorul (Antioh Cantemir (1695-1700; 1705-1707) – n.n. T.R.) dorește să poarte cu mine corespondență secretă, și eu îl voi opri pe lângă mine pe acel bărbat...”³

C. Brâncoveanu, la rândul său, s-a adresat, în 1697, prin solul său D. Corbea din Varșovia (unde I. Mazepa avea legături tradiționale puternice, fiind crescut în capitala Poloniei și ca funcționar al regelui) reprezentantului oficial al Rusiei la Varșovia, A. Nikitin, în problema eventualei formări a alianței. D. Corbea avea aceeași sarcină și la

¹ *Idem*, p.163.

² *Донесення І. Мазепи царю про стосунки з Молдавією*, p.123.

³ *Idem*, p.124.

întoarcerea sa la București prin Cernăuți, unde îi propune starostelui local, reprezentantului Moldovei, C. Turculeț, să iasă de sub subordonarea militară față de Polonia și să se alăture planurilor popoarelor ortodoxe de a se opune expansiunii otomane¹. Anticipând evenimentele, menționăm că domnitorul valah s-a pronunțat și mai târziu în favoarea starostelui orașului Cernăuți, mai exact la 2 august 1704, când i-a adresat o rugămintă corespunzătoare regelui de atunci al Poloniei, August II, care, în acele vremuri, era în relații de alianță provizorie cu Rusia, deci și cu I. Mazepa, împotriva regelui Suediei, Carol al XII-lea².

În afară de aceasta, la 16 septembrie 1697, C. Brâncoveanu se adresează vecinului său de la răsărit cu rugămintea să trimită împotriva tătarilor din Bugeac care, ca aliați fideli ai Imperiului Otoman, dădeau cele mai pustiitoare lovituri țărilor vecine de la Dunăre, două mii de pedestrași și o mie de călăreți, inclusiv „cazaci“, „deoarece Valahia și Moldova erau gata să lupte pentru eliberarea lor de sub turci și să se opună presiunilor austro-poloneze“. Disponibilitatea Moldovei era confirmată și de către solul acestei țări, Sava Constantin, care, în mai 1698, a avut lungi convorbiri „la Baturyn, la reședința hatmanului Ucrainei“, după care a plecat la Moscova. După aproape o jumătate de an, la 10 septembrie 1698, solul domnitorului valah era însărcinat să ceară ajutor de la ucraineni și ruși pentru eliberarea de sub turci a Deltei Dunării, în care scop socotea el, „ar fi suficient ca pe drumul dinspre Kaniv să se deplaseze spre Moldova patru mii de pedestrași și zece mii de călăreți“, deoarece era asigurat și sprijinul „lui Constantin Turculeț – starostele Cernăuțiului și, totodată, al conducătorului... unităților moldovene... locale, formate din zece mii de călăreți de elită“. Valahia se obliga să ofere forțelor militare comune ucraineano-ruse, pe lângă ajutor pur militar, și provizii – grâu, miere, unt, precum și cai, boi, oi și chiar materiale pentru construirea navelor³.

De remarcat că, începând cu semnarea, la 24 octombrie 1698, a armistițiului de la Karlowitz între Austria și Polonia, pe de o parte, și Turcia, pe de alta, și până în primele zile ale anului 1700, s-a creat o conjunctură politico-diplomatică și militară favorabilă consolidării relațiilor reciproce dintre I. Mazepa și C. Brâncoveanu, care se explică prin schimbările cu caracter strategic în atitudinea Moscovei față de poziția politică pe care era obligată să se situeze Ucraina în acea vreme. Ieșirea Rusiei din procesul de negociere al principalelor forțe europene și implicarea ei în negocieri ruse-turce separate, la Istanbul, încheiate prin semnarea tratatului de pace din 23 iulie 1700, au constituit un semnal convingător că la est de țările de la Dunăre se naște o nouă forță politico-militară puternică de care acestea erau legate tradițional prin credința ortodoxă. Toate acestea i-au „dezlegat“ mâinile domnitorului valah care, la începutul secolului al XVIII-lea, a început să se reorienteze în mod decisiv spre est, fapt demonstrat, între

¹ Gh. Georgescu-Buzău, *Un diplomat român la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea: David Corbea ceaușul*, în vol. *Relații româno-ruse în trecut. Studii și conferințe*, București, 1957, p.53-54; P.I. Panait, *Moldova în politica lui Constantin vodă Brâncoveanu*, „Anuarul Muzeului județean Vaslui”, vol.II, Vaslui, 1980, p.301-307.

² Cernovodeanu, *op.cit.*, p.44.

³ *Idem*, p.22; Bezviconi, *op.cit.*, p.122.

altele, de sprijinul total acordat de C. Brâncoveanu reprezentantului oficial al lui Petru I, E. Ukraințev, la negocierile cu partea turcă evocate mai sus, negocieri încheiate cu succes pentru vecinul de la nord-est: Imperiul Otoman a acceptat trecerea Azovului și a teritoriilor adiacente la Rusia, scutind-o pe aceasta din urmă și de plata birurilor anuale către hanii tătari.

În ceea ce privește reorientarea lui C. Brâncoveanu spre est, semnificativă poate fi stabilirea, la 16 septembrie 1697, a relațiilor diplomatice cu Rusia, eveniment în care hatmanul Ucrainei a jucat un rol important. Astfel, la 3 octombrie același an, I. Mazepa l-a primit pe solul domnitorului valah, G. Castriotul, care se îndrepta spre Moscova și, înainte ca acesta să ajungă la punctul terminus al călătoriei sale, l-a informat pe Petru I despre cele mai importante detalii ale misiunii solului¹, contribuind, astfel la reușita ei. În continuare, întreaga corespondență dintre Brâncoveanu și Moscova se făcea prin I. Mazepa, ai cărui curieri se întâlneau cu domnitorul valah și cu reprezentanții acestuia, de regulă, la palatul Mogoșoaia. Astfel, într-o scrisoare personală, datată 27 martie 1700, adresată trimisului său la Moscova, C. Brâncoveanu scria, între altele, că „începând din luna ianuarie și până în prezent am scris de cinci ori și am trimis patru pachete de scrisori primite de la diaconul Dumei (E. Ukraințev din Istanbul – n.n. T.R.), care ne-a rugat foarte mult să le transmitem în aceeași formă hatmanului”². Menționăm, în context, că în această scrisoare este vorba doar despre o scurtă perioadă, de trei luni, de la începutul anului 1700, în care I. Mazepa a primit cinci scrisori scrise de mâna lui C. Brâncoveanu. Putem însă presupune, cu un grad mare de probabilitate, că, până în 1708, au fost multe asemenea scrisori care, mai așteaptă să fie descoperite de cercetătorii ucraineni. Drept exemplu pot servi o serie de documente, unul dintre ele fiind scrisoarea din 5 februarie 1707, scrisă de domnitorul valah la Târgoviște, în care îl numește pe contemporanul său ucrainean Mazepa „luminăția sa, hatmanul Zaporojiei”³, precum și mesajul cifrat din 23 martie 1708, respectiv cu o jumătate de an înainte de trecerea lui I. Mazepa de partea lui Carol al XII-lea, trimis cancelarului rus G. Golovkin, în care este subliniat clar rolul de intermediar al hatmanului ucrainean și încrederea ce i se acorda în ceea ce privește asigurarea unei corespondențe stabile între Valahia și Rusia. Această concluzie se desprinde din următoarea exprimare a lui C. Brâncoveanu cu privire la scrisorile sale: „... pe care le trimit prin omul meu luminăției sale, domnului hatman, conform însărcinării voastre anterioare, fără a ne îndoii că acesta le va transmite neîntârziat, prin oamenii săi, acolo unde vă veți afla”⁴.

¹ Bezviconi, *op.cit.*, p.116.

² Copie de pe un hrisov al Prea înaltului meu Domn anul 1700, luna martie, 27, *apud* Cernovodeanu, *op.cit.*, p.87.

³ Traducere după o scrisoare grecească cifrată scrisă de domnul Țării Românești postelnicului Gavril Ivanovici Golovkin. Târgoviște, 1707, februarie 5, *apud* Cernovodeanu, *op.cit.*, p.113-114.

⁴ Tălmăcire după o scrisoare grecească cifrată, scrisă de domnul Țării Românești Înălțimii Sale contelui Gavril Ivanovici Golovkin, iar această scrisoare a a sosit la Vitebsk în luna aprilie, 17 zile, anul 1708, *apud* Cernovodeanu, *op.cit.*, p.120-121.

Toată această corespondență și mesagerie – este îndeobște cunoscut că C. Brâncoveanu îi trimitea lui I. Mazepa, în semn de înaltă prețuire, dar și pentru a transmite la Moscova, numeroase daruri, obiecte prețioase, vin și chiar produse și sume importante de bani – se realizau prin intermediul domnitorilor Moldovei amintiți mai sus, pe teritoriul căreia tranzita poșta, știindu-se că de hatmanul ucrainean depindea în mod hotărâtor calitatea, starea, operativitatea și soarta viitoare a legăturilor cu persoane marcante de la Moscova.

Corespondența intensă dintre I. Mazepa și C. Brâncoveanu, rolul de intermediar al hatmanului Ucrainei în asigurarea corespondenței între Moscova și Istanbul și invers confirmă, o dată în plus, posibilitatea reală a liderului ucrainean de a discuta cu domnitorul valah orice problemă, inclusiv chestiunea sponsorizării tipăririi *Evangheliei* în limba arabă la tipografia trimisă de C. Brâncoveanu, în 1706, la Aleppo. Această sponsorizare se înscrie într-o mai vastă susținere financiar-materială de către I. Mazepa a Bisericii Ortodoxe din Orientul Apropiat. Ipolyt Vyșenskyi, reprezentant al arhiepiscopului Cernihovului, Ivan Maksymovyci, care ducea, în mod tradițional, Bisericii Sfântului Mormânt din Ierusalim daruri prețioase din partea lui I. Mazepa a trecut, în iarna anului 1707 și prin București. S-au păstrat până acum impresiile lui Vyșenskyi despre București, despre care scris că este „un oraș foarte mare, cu palate frumoase”¹. I. Vyșenskyi a refăcut, practic, drumul bătătorit de generațiile anterioare de conaționali ai săi, inclusiv de pelerinii Makarie și Silvestru din Novhorod-Siversk care, în 1704, au vizitat, cu încuviințarea lui Mazepa, locurile sfinte din Orientul Mijlociu, trecând prin Baturyn și traversând teritoriul țărilor de la Dunăre. Cernihivul, la rândul său, l-a găzduit, în cursul anilor 1704-1706, pe clericul moldovean Pahomie, căruia I. Maksymovyci i-a dăruit cartea *Semănături udate* și care, mai târziu, în 1717, încheindu-și trecerea prin această lume în rangul de episcop al Romanului (Moldova), a fost înhumat la Pecerska Lavra din Kiev².

Faptul că Mazepa întreținea legături strânse cu ortodocșii din Orientul Apropiat, tranzitând teritoriul Moldovei și al Valahiei, de unde drumul solilor ucraineni continua peste Dunăre spre sud, este demonstrat și de următoarea întâmplare interesantă. În iunie 1707, hatmanul inspecta stadiul construcției, pe spezele sale, a zidurilor de apărare cu patru turnuri și trei porți în jurul Lavrei Pecerska (cu o lungime de 1190 m, grosime de 3 m și înălțime de 7 m)³ care au transformat acea parte a malului drept al Niprului într-o adevărată fortăreață. „Când s-a săpat aici muntele Pecerski – scrie N. Kostomarov – s-au găsit o grămadă de monede... Patriarhul Antiohiei, căruia i s-au trimis aceste monede pentru evaluare, le-a considerat ca fiind asiriene”⁴. Deplasarea curierilor hatmanului spre Antiohia și înapoi se făcea, probabil, pe calea deja verificată, adică prin cele două țări ortodoxe, în domnitorii cărora I. Mazepa avea o mare încredere, ocolindu-se astfel

¹ E. Malaniuk, *Illustrissimus Dominus Mazepa – тло і постать*, M. Andrusiak, *Гетьман Іван Мазепа як культурний діяч*, Kiev, 1991, p.37-38; Bezviconi, *op.cit.*, p.123.

² Bezviconi, *op.cit.*, p.124-125.

³ *Очерки истории Киево-Печерской Лавры и заповедника*, p.77.

⁴ *Історичні монографії Миколи Костомарова*, X, p.148.

spațiile nesigure de la nord și nord-vest al Mării Negre, controlate integral de tătarii din Crimeea și de la Bugeac, precum și de stăpânul lor, încă destul de puternic la acea vreme – Imperiul Otoman.

Toate aceste fapte arată rolul țărilor de la Dunăre ca punte de legătură, inclusiv între Biserica Europei de Est și Sud-Est și credincioșii ortodocși din spațiul musulman. În aceste condiții, se poate admite cu destulă probabilitate că, în timpul numeroaselor vizite efectuate de Patriarhul Antiohiei, mitropolitul de Aleppo Atanasii în aceste țări, au avut loc contacte și cu hatmanul Ucrainei, care a aprobat finanțarea tipăririi *Evangheliei* în limba arabă. În paralel cu alți pași concreți îndreptați spre susținerea Bisericii Ortodoxe a Orientului Apropiat, care, începând cu anul 1516, gema sub jugul otoman (de exemplu, patriarhiile de la Ierusalim, Alexandria și Antiohia – ultima dintre ele înființată în anul 38 d.H. de către apostolii Petru și Pavel – nu aveau dreptul să ridice biserici și să tipărească literatură bisericească, iar creștinii ortodocși să trăiască liber în mediul musulman)¹, liderul ucrainean a făcut un pas de o importanță fără egal, care i-a eternizat memoria. Trebuie menționat faptul că legăturile strânse dintre I. Mazepa și Biserica de la Ierusalim vor avea pentru acesta un rol hotărâtor. Ele au înrâurit profund etapa finală a vieții hatmanului în orașul moldovean Bender și reînhumarea ulterioară a rămășițelor sale pământești la biserica Sfântul Gheorghe din orașul românesc Galați, subordonată Patriarhiei de la Ierusalim (tocmai de aceea, la început, ea avea denumirea de Biserica de la Ierusalim, rămânând cu acest nume în memoria populară până mai târziu. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care urmașii lui I. Mazepa au hotărât să-l îngroape acolo, luând în considerare situația existentă în acel moment, dar și ultima dorință exprimată oral de hatman de a fi înhumat la Ierusalim).

Profunda recunoștință pe care creștinii arabi i-au purtat-o lui I. Mazepa, și care s-a păstrat până azi, pentru gestul acestuia de a susține viața lor spirituală se desprinde și din introducerea la varianta de la Aleppo a *Evangheliei* din 1708. În paginile trei și patru ale acestei ediții rare, în versuri scrise în greacă și arabă, este scos în evidență rolul personal al „vrednicului și mult stimatului domn Ivan Mazepa..., o personalitate magnifică...”, „cunoscută datorită credinței sale curate și sfinte, care a oferit arabilor în dar Evanghelia din tot sufletul său plin de înțelepciune. Răspunzând la întrebarea cine este acela care „ne-a dăruit această nobilă carte”, autorii versurilor în arabă spun: „Este hatmanul Ivan Mazepa..., care a devenit binecunoscut datorită domniei sale în Malorusia și care a îmbogățit credința acesteia, a ridicat gloria ei, omul care reprezintă noblețea ei și a ridicat la maximum renumele ei”². Toată activitatea lui I. Mazepa referitoare la traducerea în limba arabă a *Evangheliei* și editarea ei la Aleppo se realiza cu știința și cu susținerea domnitorului muntean.

Evident, poziția antiturcă a lui C. Brâncoveanu nu putea rămâne neremarcată nici de Kiev, nici de Moscova, care își dădeau bine seama și apreciau nu fără temei că

¹ I. Fiodorov, C. Crișan, *Valorificarea unei vechi descoperiri. 1705. „Divanul” lui Cantemir în limba arabă*, „Magazin istoric”, 2007, nr.10, p.19.

² I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol.II, București, 1927, p.34.

acțiunile domnitorului Valahiei puteau atrage după sine contramăsuri periculoase pentru viața sa, mai ales din partea Istanbulului, fapt care s-a și întâmplat mai târziu, în 1714, când domnitorul valah a fost executat fără milă, la comanda autorităților otomane.

De aceea putem considera că apogeul colaborării dintre I. Mazepa și C. Brâncoveanu îl constituie momentul în care, la 17 ianuarie 1701, s-a stabilit că, în cazul în care viața domnitorului și a persoanelor de rang aristocratic apropiate acestuia ar fi pusă în pericol, locul eventualului azil politic va fi Ucraina¹. Prin urmare, în scrisoarea de răspuns, din 1 aprilie 1701, adresată lui Petru I, C. Brâncoveanu își exprima sincera recunoștință pentru hrisovul special ce i-a fost trimis și prin care se confirma disponibilitatea de a-l primi pe domnitorul valah în Ucraina². Este de presupus că o decizie atât de importantă nu putea fi luată de țar fără ca ea să fie, în prealabil, discutată cu I. Mazepa și fără ca hatmanul să conștientizeze responsabilitatea pe care o implica această problemă de o importanță interstatală atât de mare.

Pe atunci însă nimeni în afară de Dumnezeu nu știa că Ucraina nu va oferi niciodată azil pentru C. Brâncoveanu (canonizat în 1992 pentru faptele sale de binefacere pe tărâmul credinței ortodoxe ca sfânt al Bisericii Ortodoxe Române³, ceea ce ar putea îndemna la intenții asemănătoare și în ceea ce îl privește pe I. Mazepa). Dimpotrivă, soarta istorică a făcut ca partea română să păstreze pentru totdeauna rămășițele pământești ale lui I. Mazepa, iar locuitorii acestei țări să păstreze vie memoria hatmanului Ucrainei timp de trei sute de ani, până în zilele noastre, chiar în condiții istorice crunte, în care slăvitul fiu al poporului ucrainean a fost aspru persecutat, mergându-se până la anatimizarea sa de către Biserica Ortodoxă Rusă.

Summary

The historical and documentary study Doctor of History Teofil Rendyuk, developed on the basis of wide sources base and own researches, reveals little known aspects of political, diplomatic, and cultural and spiritual interrelations between hetman of Ukraine Ivan Mazepa and his contemporaries – masters of Moldova and Valakhiya at the end of XVII – beginning of XVIII centuries.

The apogee of collaboration between I. Mazepa and K. Brynkovyanyu is considered to be January 17, 1701 when exactly Ukraine was chosen as a place of possible political asylum for the Valakhian leader, in case of occurrence of threat for his life, and for the people close to him and those of aristocratic level respected by him.

In this study is also realized history of *Gospel* published in January, 1708 in Arabic at Ivan Mazepa's expense in Aleppo (Syria), in topography, which was given to local Christians by master of Valakhiya Konstantin Brynkovyanyu.

¹ Bezviconi, *op.cit.*, p.118.

² Cernovodeanu, *op.cit.*, p.89.

³ *Constatin Brâncoveanu, între ortodoxie și masonerie*, „România liberă”, 2007, 6 octombrie, Supliment „Aldine”, p.4.